

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ЎРНИ

Исмоилова Мадина

Мухаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети Нукус филиали Рақамли иқтисодиёт йўналиши 3-бошқич талабаси

Аннотация: Ушбу мақолада инвестиция ва инвестицион муҳит каби тушунчаларга алоҳида ёндашилган. Бундан ташқари Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётдаги камчиликлар ва уларга ечимлар келтирилган.

Калит сўзлар: инвестиция, инвестицион муҳит, рақамли иқтисодиёт, рақамли технологиялар, интеграция, электрон тўлов.

Ривожланиб бораётган мамлакат иқтисодиётини ривожланишига бир нечта омиллар таъсир кўрсатади. Ҳозирги кунда иқтисодиётнинг ривожланишининг асосий омили бу – инвестициялар деб қаралмоқда. Мамлакат иқтисодиётида инвестицияларнинг ҳажми ошиши билан иқтисодиёт ҳам ривожланиб боради. Инвестиция тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев қўйидаги фикрларни билдириб ўтган: “Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, қайси давлат фаол инвестиция сиёсатини юритган бўлса, ўз иқтисодиётининг барқарор ўсишига эришган. Шу сабабли ҳам инвестиция – бу иқтисодиёт драйвери, ўзбекча айтганда, иқтисодиётнинг юраги десак, муболаға бўлмайди. Инвестиция билан бирга турли соҳа ва тармоқларга, ҳудудларга янги технологиялар, илғор тажрибалар, юксак малакали мутахассислар кириб келади, тадбиркорлик жадал ривожланади.”¹⁶

Бундан ташқари Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида ҳам қулай инвестицион муҳитни шакллантиришга асосий урғу қаратилган:¹⁷

- Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кенг ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, тадбиркорлик тузилмаларининг фаолиятига давлат, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари томонидан ноқонуний аралашувининг қатъий олдини олиш;

- Инвестиция муҳитини такомиллаштириш, мамлакат иқтисодиёти тармоқлари ва ҳудудларига ҳорижий, энг аввало, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш.

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Халқ сўзи. 2018-йил 28-декабр. <http://xs.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-olij-mazhlisga> - мурозхаатномаси

¹⁷ "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони. ПФ-4947. 2017-йил 7 - феврал. <https://lex.uz/docs/-3107036>

Юқоридаларни инобатга олиб, ҳозирги кунда Ўзбекистон иқтисодиётида инвестициялар ҳажмини ошириш энг долзарб масалалардан бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида қулай инвестицион муҳитни шакллантиришга қаратилган ислохотлар натижасида иқтисодиётда инвестицияларнинг ҳажми ошиб бормоқда.

1-илова¹⁸

	Investitsiyalar hajmi, mlrd. so'm	O'sish sur'ati, % da	O'zbekiston Respublikasidagi ulushi, % da
O'zbekiston Respublikasi	244962,6	105,2	100,0
Qoraqalpog'iston Respublikasi	7879,1	102,1	3,2
viloyatlar:			
Andijon	12143,7	115,3	5,0
Buxoro	18995,6	136,4	7,8
Jizzax	13224,4	104,0	5,4
Qashqadaryo	16225,1	72,7	6,6
Navoiy	16309,1	93,4	6,7
Namangan	13302,4	102,9	5,4
Samarqand	17722,8	112,0	7,2
Surxondaryo	11326,5	103,2	4,6
Sirdaryo	8708,0	116,4	3,6
Toshkent	27822,4	119,1	11,4
Farg'ona	12920,6	108,2	5,3
Xorazm	8580,3	144,2	3,5
Toshkent sh.	57611,3	104,0	23,5

Юқоридаги маълумотлардан кўриш мумкинки, Ўзбекистон иқтисодиётида инвестициялар ошиб бораётганини кузатиш мумкин. Лекин мамлакат иқтисодиётида инвестициялар ҳажмини ошириш энг долзарб масала ҳисобланади. Инвестициялар ҳажмини ошириш бевосита инвестицион муҳитга боғлиқ. Мамлакатда инвестицион муҳит қулай шаклланган бўлса, мамлакат иқтисодиётида инвестицияларнинг ҳажми ошиб боради.

Инвестицион муҳит тўғрисида бир қатор олимлар ўз фикрларини билдиришган. “Инвестиция муҳити – бу ҳорижий капитал қўйилмаларининг қалтислик даражасини ва улардан мамлакатда самарали фойдаланиш имкониятларини олдиндан белгилайдиган иқтисодий, сиёсий, юридик ва ижтимоий омиллар йиғиндисидир. Инвестиция муҳити комплекс, кўпқиррали тушунча бўлиб, миллий қонунчилик, иқтисодий шарт-шароитлар, божхона режими, валюта сиёсати, иқтисодий ўсиш суръатлари, инфляция суръатлари, валюта курсининг барқарорлиги, ташқи қарздорлик даражаси каби кўрсаткичларга эга”.¹⁹

¹⁸ www.stat.uz Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси расмий сайти маълумотлари.

¹⁹ Вахобов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. Т.: "Молия", 2010.

Инвестицион муҳитга бошқача қарашлар ҳам мавжуд. Улар қуйидагича: “Инвестиция иқлими жуда кенг маънода ишлатиладиган тушунча бўлиб, инвестор томонидан ҳисобга олинадиган барча муаммо ва масалаларни мужассамлаштиради. Инвестор томонидан маълум бир мамлакатга капитал ажратишнинг қулай ва ноқулай томонлари белгиланади, шу билан бир қатор ўз капитални киритмоқчи бўлган мамлакат мафкуриси, сиёсати, иқтисодиёти ва маданиятига катта эътибор берилади”.

Қисқача қилиб айтганда, инвестиция муҳити инвестиция муносабатларини амалга ошириш мумкин бўлган имкониятлар ва қулайликлар мажмуасини ўзида акс эттиради. Бундан шу нарса келиб чиқадики, мамлакатда инвестиция муҳити қанчалик қулай ҳолда шаклланган бўлса, бу мамлакат иқтисодиётида инвестиция ҳажми ошиб боради. Мамлакат инвестицион муҳитга мамлакатдаги мавжуд рақамли иқтисодиёт даражаси ҳам катта таъсир кўрсатади. Рақамли иқтисодиёт бу инвесторларга қўшимча қулайлик яратиб беради. Рақамли иқтисодиёт ривожланган мамлакатларда иқтисодиётда инвестиция ҳажми ҳам баланд ҳисобланади.

Рақамли иқтисодиёт – бу хўжалик фаолиятини юритиш бўлиб, бунда ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишдаги асосий омил рақамлар кўринишидаги маълумотлар бўлиб, катта ҳажмдаги ахборотларни қайта ишлаш ва шу қайта ишлаш натижасини анализ қилиш ёрдамида ҳар хил турдаги ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш, технологиялар, қурилмалар, сақлаш, маҳсулотларни етказиб беришда олдинги тизимдан самаралироқ ечимлар тадбиқ қилишдир. Бошқача қилиб айтганда, рақамли иқтисодиёт бу онлайн хизматлар кўрсатиш, электрон тўловлар амалга ошириш, интернет савдо, краудфандинг ва бошқа турдаги соҳаларни рақамли компьютер технологияларини ривожланиши билан боғланган фаолиятдир.

Бугунги кунда исталган мамлакатнинг иқтисодий ривожланиши таъминлаш ва жаҳон майдонида рақобатдошлигини ошириш кўп жиҳатдан рақамли иқтисодиётнинг самарали шаклланиши ва ривожланишига бўғлиқ. Шу билан бирга, рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг барча моделлари учун умумий хусусиятлар ҳам бор. Булар – бу рақамли технологияларга инновациялар ва катта миқдордаги самояларни киритиш учун қулай шароитлар мавжудлигидир.

Рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши бевосита мамлакатда инвесторларга қўшимча қулайликлар яратиб беради. Бундан ташқари рақамли иқтисодиёт мамлакат инвестицион муҳитнинг шаклланишига ёрдам беради. Бу омилнинг камайиши бевосита мамлакатда инвестицион муҳитнинг шаклланишига олиб келади. Бундан келиб чиқадики, мамлакатда қулай инвестицион муҳитни шакллантиришнинг асосий бўғини рақамли иқтисодиёт ҳисобланади.

Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни ривожлантиришга доир олиб борилаётган ислохотлар натижасида мамлакатда рақамли иқтисодиёт даражаси ошиб бормоқда. Лекин соҳада ҳозирги кунда ҳам баъзи муаммо ва камчиликлар кўзга ташланмоқда. Бу муаммо камчиликларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- Иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларининг рақамлаштириш юқори даражада эмаслиги яъни рақамли технологиялар билан таъминланмаганлиги;
- Соҳада юксак малакага эга, билим ва тажрибали мутахассисларнинг сони етарли даражада эмаслиги;
- Соҳадаги ишлар ҳақиқий аҳволининг таҳлили марказлашган маълумотлар тизимига интеграцияни таъминлайдиган ягона ахборот-технологик платформанинг мавжуд эмаслиги натижасида жорий этилаётган дастурий ҳужжатлар тарқоқ эканлиги;
- Рақамли иқтисодиёни янада ивожлантириш учун инновацион ғоялар, технология ва ишланмаларни жорий этиш соҳасида давлат органлари ва тадбиркорлик субъектларининг яқин ҳамкорликда ишлар олиб бормаётганлиги;
- ОТМ ларда иқтисодиёт йўналишида таълим олаётган талабаларнинг соҳа бўйича компьютер дастурларини доир билимлари паст даражада эканлиги ёки бу компьютер дастурлар ОТМ ларда талим берилмаётганлиги;
- Интернет тезлигининг ҳамда сифатининг юқори дажада эмаслиги;
- Мактабларда компьютер технологияларидан фойдаланиш ва ўрганиш учун компьютер технологиялар сонинг етишмаслиги. Ёшларга болалиқдан ахборот технологиялари билан таништириб бориш асосида келажакда соҳада етук мутахассисларни етиштириб чиқариш мумкин;
- Барча соҳаларда рақамли технологиялардан фойдаланиш даражасида эмаслиги.

Санаб ўтилган соҳадаги мавжуд муаммо ва камчиликлар ҳозирги кунда мамлакатда рақамли иқтисодиётни шакллантиришга тўсиқ бўлиб қолмоқда. Мавжуд муаммо ва қачиликларни бартараф этиш асосида мамлакатда рақамли иқтисодиётни янада ривожлантириш мумкин. Рақамли иқтисодиётни ривожлантириши ўз-ўзидан мамлакатда қулай инвестицион муҳитнинг шаклланишининг асосий йўналиши ҳисобланади. Юқорида кўрсатилиб ўтилган муаммо ва камчиликларни бартараф этишга қаратилган қуйидаги тақлифларни амалиётга тадбиқ этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- Иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларининг рақамлаштириш юқори даражага кўтариш чора тадбирларини ишлаб чиқариш ҳамда амалиётда қўллаш, яъни иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларини рақамли технологиялари билан таъминлаш;
- Ахборот технологиялари бўйича малакага эга, билим ва тажрибалари мутахассисларни тайёрлаш ҳамда соҳадаги ОТМ лар моддий техник базасини модернизация қилиш ва замонавий ахборот технологиялари билан таъминлаш;
- Соҳадаги ишлар ҳақиқий аҳволининг таҳлили марказлашган маълумотлар тизимига интеграцияни таъминлайдиган ягона ахборот-технологик платформани яратиш ва натижада жорий этилаётган дастурий маҳсулотларни кўпайтириш;

- Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш учун инновацион ғоялар, технологиялар ва ишланмаларни амалиётга жорий этиш соҳасида давлат органлари ва тадбиркорлик субектларининг яқин ҳамкорлигини таъминлаш;
- Интернет тезлигининг ҳамда сифатининг юқори даражасини ташкил этиш;
- Барча соҳаларда рақамли технологиялардан фойдаланиш даражасини юқори даражага шакллантириш.

Юқорида келтирилиб ўтилган таклифларни амалиётга тадбиқ этиш асосида мамлакатда рақамли иқтисодиётни ривожлантиришга эришиш мумкин. Ҳулоса ўрнида айтиш мумкин-ки, рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мамлакат инвестицион муҳитини шакллантиришнинг асосий йўналишиларидан бўлиб ҳисобланади. Мамлакат иқтисодиётини жадал ривожлантиришнинг асоси инвестициялар ҳисобланади. Инвестицияларнинг мамлакат иқтисодиётидаги ҳажмини ошириш бевосита мамлакат инвестицион муҳитига боғлиқ ҳисобланади. Мамлакатда қанчалик қулай инвестицион муҳит шакллантирилга бўлса, инвестициялар ҳажми шунчалик кўпайиб боради. Замонавий иқтисодий тизимларда инвестицион муҳит бевосита рақамли иқтисодиётнинг ривожланишига боғлиқ ҳисобланади. Мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш асосида қулай муҳитни шакллантириш асосий йўналиш бўлиб ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил учун мўлжалланган енг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Халқ сўзи. 2018-йил 28-декабр. <http://xs.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-olij-mazhlisga> - мурозҳаатномаси
2. "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони. ПФ-4947. 2017-йил 7 - феврал. <https://lex.uz/docs/-3107036>
3. www.stat.uz Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси расмий сайти маълумотлари.
4. Вахобов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. Т.: "Молия", 2010.